

İSMAİL KARA

RESİMLİ CUMHURİYET DİN KİTABI

Cumhuriyet'in
100
Yılı

DERGÂH

DERGÂH YAYINLARI 1083

Çağdaş Türk Düşüncesi 92

Sertifika No 49170

ISBN 978-625-6839-63-2

Takım ISBN 978-625-6839-62-5

1. Baskı Aralık 2023

Kapak Tasarımı

Ayşe Nurgül Kabasakal

Sayfa Düzeni

Ayten Balaç

Baskı

Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar/İstanbul

Tel: (212) 446 05 99

Matbaa Sertifika No 52729

Dergâh Yayınları

Mimar Sinan Mah. Selamiali Efendi Cad.

No: 13/A Üsküdar/İstanbul

Tel: (216) 391 63 91-93

www.dergah.com.tr/bilgi@dergahyayinlari.com

Resimli Cumhuriyet Din Kitabı 1'in yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

İSMAİL KARA

1955 yılında Güneyce/Rize’de doğdu. Güneyce İlkokulu’ndan mezun oldu (1965). İstanbul İmam Hatip Okulu’nu (1973), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nü (1977) ve İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü (1986) bitirdi. Uzun yıllar Dergâh Yayınları’nda editörlük ve yayın yöneticiliği, Ste. Pulcherie Fransız Kız Ortaokulu’nda din dersi öğretmenliği (1980-1995) yaptı. “İslâmcılara Göre Meşrutiyet İdaresi 1908-1914” başlıklı teziyle siyaset bilimi doktoru, ardından 2000’de doçent, 2006’da İslâm Felsefesi profesörü oldu. 1995 yılından itibaren çalıştığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2015’te emekliye ayrıldı. 2017-2020 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi’nde hocalık yaptı. **Halen İstanbul Zaim Üniversitesi’nde öğretim üyesidir.** Çalışma alanı çağdaş Türk düşüncesi ve çağdaş İslâm düşüncesidir.

Bazı çalışmaları:

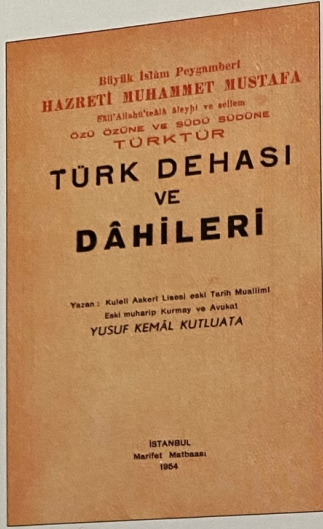
Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi-Metinler/Kişiler (3 C.: 1, 1986; 2, 1987, 3, 1994), *İslâmcıların Siyasi Görüşleri* (C. I, 1994; C. II, 2019), *Şeyhendifinin Rüyasındaki Türkiye* (1998), *Amel Defteri* (1998), *Biraz Yakın Tarih Biraz Uzak Hurafe* (1998), *Kutuz Hoca’nın Hatıraları-Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası* (2000), *Bir Felsefe Dili Kurmak-Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye’ye Girişi* (2001), *Güneyce-Rize Sözlüğü-Bir Doğu Karadeniz Köyünün Hafızası ve Nâtkası* (2001), *İslâm Siyasi Düşüncesinde Değişme ve Süreklilik-Hilafet Risâleleri* (6 C. 2002-2014), *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri* (2003), *Söz Dilde Hayali Gözde* (Portreler, 1, 2005), *Bir Eğitim Tasavvuru olarak Mahalle-Sıbyan Mektepleri* (Ali Birinci ile, 2005), *Aramakla Bulunmaz* (2006), *Hanya/Girit Mevlevihanesi-Şeyh Ailesi Müstemilatı Vakfıyesi Mübadelesi* (2006), *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Bir Mesele Olarak İslâm* (C. I, 2008; C. II, 2016), *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz - Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not* (2011), *Nurettin Topçu-Hayati ve Bibliyografyası* (2013), *Müslüman İstanbul’a Mahsus Bir Gelenek: Mahya* (2016), *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak-Çağdaş Türk Düşüncesinde Din Siyaset Tarih Medeniyet* (2017), *Zafer Değil Sefer* (2018), *İsyan Ahlakı Peşinde: Nurettin Topçu Albümü* (2018), *Ahmet Hamdi Akseki* (Rabia K. Gündoğdu ile, 2 C., 2019), *Dağ ne Kadar Yüce Olsa* (Portreler 2, 2020), *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklâl Marşı* (2021), *Ahmet Cevdet Paşa’nın Layihaları* (A. Zeki İzgöer’le, 2021), *Sahaflar Kitabı: Son İstanbullu Sahaflarla Konuşmalar* (Fulya İbanoğlu ve Filiz Dığroğlu ile, 2022), *İçimden Geçen Günler* (2022), *Din ve Milliyet-II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Milliyetçilik Tartışmaları* (Abdülkerim Asılsoy ile, 2023), *Bir Ahlak Davası-Nurettin Topçu* (2023).

SUNUŞ

Müslüman Türklerin Anadolu'yu vatan edinmelerinin tarihi açısından bakıldığında bir asırlık bir Cumhuriyet çok uzun bir döneme işaret etmez. Fakat meseleye böyle bakmak herhalde eksik ve yanıltıcı olur. Osmanlı Devleti'nin Birinci Cihan Harbi'nin sonunda adeta her bakımdan tükenişinin akabinde Milli Mücadele'nin varlık alanına çıkması/çıkabilmesi ve bu "oluş" sırasında Ankara'da yeni bir devletin teşekkülü, bunun zorlukları ve başarıları zaviyesinden bakıldığında bir asır mühim ve önemli bir devire ve tecrübeye işaret edecektir. Bu sebeple de bir asır "kendi" yakın tecrübemizin bir parçası olarak bütün kuvvet ve zaaflarıyla ele alınmayı ve soğukkanlılıkla değerlendirilmeyi hak eden bir zaman kesitidir.

Buna tabiri caizse bir muhasebe yapmak, kâr-zarar hanelerini açıkça gösteren bir bilanço çıkarmak da diyebiliriz. Bundan sonra yola nasıl devam edebileceğimize dair sorular, sorgulamalar, müzakereler açısından da farklı önceliklerle ve farklı bakışaçılılarıyla yapılacak her türden ciddi tasvir, tenkit ve değerlendirme kıymetli olacaktır.

Bu çalışmanın yapmak istediği de bugünü ve geleceği hesaba katarak Cumhuriyet devrini, geniş mânada din, İslâmiyet ve Müslümanlık merkezli olarak, bu alanlara ilişkin laiklik anlayışları ve politikalarını, Cumhuriyet inkılaplarının hem mevzuat hem de uygulama itibarıyla zorlu hikâyelerini, sekülerleşme istikametinde değişen tarih, kültür, dil, hukuk ve düşünce meselelerini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ve din anlayışını, verdiği din hizmetlerini, eğitim sistemini ve bunun içinde "din eğitimi"ni, cemaat ve tarikat yapılarını, yeni dinî grupları, din eğitimi kurumlarını, Din Derslerini, irtica edebiyatını, İslâm dünyası ile inişli-çıkışlı ilişkileri, siyaset kurumunun ve siyasî aktörlerin, asker-sivil bürokrasinin, üni-

İslâm dinini kuran enson ve en büyük Peygamber Hazreti Muhammet Mustafa Aleyhisselâm Efendimiz özü özüne ve südü südüne Türk-tür, onun tanıdığı diğer nebiler de aynı ırktandılar ve kendilerinin uzaktan amca zaderidirdiler.

Bu tezi ispat için gereken tetkikata evvelâ müşârin ilâhînin Antropolojik ve Morfolojik evsafını gözden geçirmekle yapmak lâzımdır. Çünkü ırklarını sınıflandıran yarıtlarda renk ve dil iklim şartları ve doğulan, yaşanan muhitlerin icapları bakımından esaslı bir vasıf olmayıp bu hususta en kurvetlisinin Antropoloji olduğu herkece kabul edilmiş imî bir hakikattir. (1) Binasimleyle Hazreti Muhammet Mustafa Aleyhisselâm'ın Antropolojisi yani gerek mübarek ve mu'âlâ bağları ve gerekse mukaddes vücudlarının bütün azaları Brakisefal (Asyalı, Türk) evsafını taşımaktadır. Şu delillerin verdiği izahat ve gösterdiği hakikate dikkat buyrulsun!

(1) Antropoloji : insanların azasını (Kafa, Kol ve bacak...) bildiren bu bilgi ırk tayini için en sağlam esastir çünkü kafa; şekilleri güç değişen bir azadır İki türü kafa vardır. 1.—Brakisefal Asya, Türk kafas, Dolikosefal: Afrika (Kipti) kafas...
Kutluata Arzımanı C. 1: S. 7,8,9
Yusuf Kemal Kutluata

Kurmay subay Yusuf Kemal Kutluata'nın *Türk Dehası ve Dahileri* kitabının kapağı (İstanbul, Marifet Matbaası, 1954). Üst başlığı: "Hazreti Muhammet Mustafa Sallallahu Teâlâ Aleyhi ve Sellem Özü Özüne ve Südü Südüne Türkütür".
Ve altta aynı kitabın 49. sayfası.

versitenin, aydınların, basınının dinî konulara yaklaşımlarını, mütediyyin aile kızlarının eğitimin ve hayatın her kademesine katılma isteklerinin ortaya çıkardığı tesettür-başörtüsü hadisesini, Halk Müslümanlığının tezahür biçimlerini ve onun çeşitli yollarla bastırılmasını, Alevîliği, tarihi/tarihi mirası ve eserleri hesaba katmayan yeni şehirleşme ve yeni cami mimarisi örneklerini, dinî yayınları..., nihayet bunların hepsiyle alakalı olarak dindar-mütediyyin insanların karşı karşıya kaldıkları meseleleri anlama biçimlerini ve siyasî merkeze karşı destek, muhalefet ve mücadele tarzlarını..., bütün bu süreçlerin içinden geçen biri olarak bir daha ele almak, tasvir, tahlil ve tenkit etmektir.

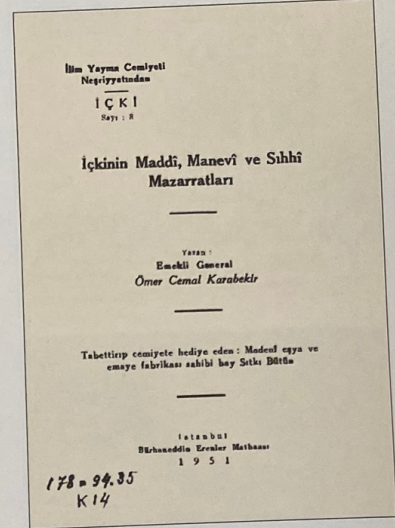
Bu maksatlarla yola çıkan elinizdeki çalışmanın bazı hususiyetleri ve istisnailikleri de var. Bunlardan biri konuyla alakalı bütün meseleleri birbiriyle irtibatlı olarak, bir bütünlük içinde ve eğitilmiş herkesin rahatlıkla okuyabileceği bir tarzda 70 başlık altında, maddeleri hayli uzun tematik bir ansiklopedi gibi ele alan ilk çalışma olmasıdır. İkincisi 30 yıldan fazla bir zamandır derlemeye çalıştığım bu sahanın görsellerini (fotoğraf, karikatür, çizim, belge, resim, mabetlere, evlere, dükkânlara asılan levhalar, yazışma, kitap ve broşür kapağı, hat istifi, gazete ve dergi kupürü, Halk Müslümanlığı unsurları, hanımların bez üzerine örerek yaptığı şekil ve yazılar, afiş, flama, kartpostal, pul, efemera, propaganda malzemesi, el ilanı ve duyurular, beyanname, reklam tasarımlarını...) önemli ve açıklayıcı bir kaynak olarak kullanmak ve teknik bilgiler eşliğinde tafsilatlı altyazılarla yorumlamak, din ve laiklik meselelerini, siyasî merkezin bakış ve icraatını, muhalefet ve tepkileri, karşı hareketleri ve direnç noktalarını, siyasî ve kültürel hayata yansımalarını aynı zamanda görseller üzerinden okumaya çalışmaktır. Bu da kitap hacminde ilk defa yapılmaktadır.

Mütediyyin insanların, İslâmî endişe sahiplerinin ve dinî grupların pasif ama ısrarlı-dayanıklı muhalefet biçimleri ile devletin dinî anlayış ve politikalarını benimsememekle beraber esas itibarıyla devlete bağlı olan tutumları da önemli bir unsur olarak kitabın işlediği ana konular arasındadır. Cumhuriyet idaresinin ve ideolojisinin dinle alakalı bahislerde hiç değişmeyen bazı katı tarafları ve bilerek bütün

tarihi boyunca muğlak ve müphem bırakılmış bölgeleri olmakla beraber bazı alanlarda değişikliklere, tashih ve tadillere gittiği dönemler de olmuştur. Cumhuriyet dönemini Cumhuriyetin ilânıyla değil de Millî Mücadele ve Ankara'da bütün yasama, yürütme, yargı kuvvetlerini kendinde toplayan yeni bir Meclis'in açılışıyla başlatırsak dinî sahada ilk büyük değişimin Lozan süreci sonrasında, muhtemelen oradaki zorlu geçen pazarlıklar ve antlaşmayla da irtibatlı olarak vukubulduğu söylenebilir. Bu ciddi değişme, hatta kırılmaya Millî Mücadele'nin ruhundan ve halka ilân edilen maksatlarından (en önemlisi hilafeti korumak ve halifenin de bulunduğu İstanbul'u işgalden kurtarmak hedeflerinden) kısmen veya büyük ölçüde uzaklaşmak da denebilir. Birinci Meclis'in feshi ve İstiklâl Marşı'nın şairi dahil muhalif olabilecek, mütedeyyin görülebilecek milletvekillerinin, bir kısmı Millî Mücadele kahramanı ilmiye ve tarikat mensuplarının büyük ölçüde tasfiyesi, Cumhuriyetin ilânı ve 3 Mart 1924'te çıkarılan üç köklü kanunla, İstiklâl Mahkemeleriyle birlikte başlayan yeni ve zor dönem bundan sonra olacaktır.

İkinci önemli değişme dönemi çokpartili hayata geçiş sırasında ve sonrasında olacaktır. Yeni uluslararası şartlarda sınırlı da olsa demokrasiye geçmek halkın taleplerini ve Müslümanlığı tabii olarak öne çıkaracak, bu istikamette düzenlemeler yapılacaktır. (Falih Rıfki'nın o bilindik ifadesi de merkezin demokrasi ile Müslümanlık arasındaki ilişkiyi derinden bildiğini tersten gösteriyor olmalı: "Türkiye'de demokrasi, hoca ve mürteci saltanatı demektir"). Giderek açılan kısmi normalleşme bu devirden sonradır. 1950 sonrasında değişim ve dönüşüm noktalarını ise darbeler ve müdahaleler belirleyecektir dense doğru olur. ("Laiklik" bölümü başta olmak üzere her başlıkta bu değişen-değişmeyen unsurlara temas edilmiştir).

Türkiye'nin mutlak bir din-devlet ayırımı mânasına gelebilecek bir laiklik tarzını tercih etmemiş olması kültürel olarak doğru ve önemsenmesi gereken bir husus olsa gerektir. Fakat bunun mevzuatı, işleyişi ve seviyesi bütün bir asır boyunca ciddi problemlere, haksızlıklara ve biçimsizliklere sebebiyet veren bir karakterde olmuştur. Bunları ve görsellerini kitap boyunca takip etmek mümkün.

Yıl 1951. İlim Yayma Cemiyeti yeni kurulmuş. Bir kitapçık yayınlıyor, adı *İçkinin Maddî Manevî ve Sıhî Mazarratları*. Yazarı ise bir emekli general; Ömer Cemal Karabekir. Türkiye'de din meselesinin birçok unsuru içiçe. Hangisini öne çıkarmalı acaba?

Nehar Tüblek'in karikatüründe sakallı ve takkeli bir 10 Kasım günü çarşafı ve peçeliler Taksim Atatürk anıtını sarmış vaziyette. Mustafa Kemal Paşa yanındaki İnönü'ye "Galiba bizim matem tutmamız gerek İsmet!" diyor. Ve Tarihi Moda Ekmek Fırını'nın Atatürk fotoğraflı imsakiyesi...

Yıllar içinde görsel ve kaynak kitap, metin, kupür ve PDF temininde yardımlarını gördüğüm çokça meslektaşım, dostum, arkadaşım ve talebem oldu. Yazmayı unuttuklarımla birlikte hepsine teşekkür etmek isterim: Abdullah Rüştü Kişi, Abdullah Uçman, Abdülkerim Asılsoy, Ahmet Ulu, Ali Adem Yörük, Ali Birinci, Bahtiyar İstekli (sahaf), Beşir Ayvazoğlu, Betül Caba, Cengiz Kahraman, Coşkun Yılmaz, Eren Yeşilyurt, Faruk Deniz, Fatih Gökdağ, Fatih Hündür, Fatih Ketancı, Filiz Dıñoğlu, Fulya İbanoğlu, Güllü Yıldız, Gülperi Karayel, Haluk Perk, Hasan Yenilmez, İhsan İlze, İrvin Cemil Schick, İhsan Kara, Lütfi Bayer (sahaf), Lütfi Seymen (sahaf), Mahmut Dilbaz, Mehmet Özçay, Munise Şimşek, Murat Sülün, Mustafa Özel, Müddessir Demir, Nedret İşli (sahaf), Numan Ali Kara, Ömer Faruk Şerifoğlu, Özgür Kavak, Rabia Gündoğdu, Sabri Koz, Serhat Aslaner, Şükrü Hanioglu, Şükrü Oral (koleksiyoner), Yusuf Çağlar (merhum), Yusuf Ünal... Ve Dergâh Yayınları arşivi ile İSAM kütüphanesi ve arşivi... Yusuf Ünal'ın görsel temininden ötede görsellerin bir kısmının kaliteli taramalarıyla bu kitaba seerek ve heyecanla verdiği hususi desteği özellikle zikretmek isterim. Sağ olsun. Kitabın hayli meşakkatli tasarımıyla sabırla uğraşan Ayten Balaç'a ve kapaklarını tasarlayıp yapan Ayşe Nurgul Kabasakal'a da müteşekkirim.

Hususi teşekkürlerimden biri de vasıflı ve kıymetli, ayrıca anlatma ve açıklama kapasiteleri yüksek görsel eserlerini, malzemelerini "cömertçe" kullandığım fotoğraf ve karikatür sanatçılara olacaktır. Vefat edenlerini rahmetle ve minnetle, sağ olanlarını hayır ve sağlık dileklerle yad ediyorum. Umarım eserlerinin çoğuna dair yorumlarım onların sanatçı mizaçlarını ve ruhlarını rahatsız etmeyecektir.

İlk asrını geride bıraktığımız Cumhuriyet devrinin dinle, İslâmiyetle, Müslümanlıkla, mütedeyyin insanlarla olan hayli problemlili ve zor ilişkilerini, alışı verişlerini; buna karşılık muhataplarının tektip olmayan anlayış ve davranışlarının hikâyesini, bizim/kendimizin bir parçası ve tecrübeler hazinesi olarak her türden görseller eşliğinde takip etmek size, muhataplardan biri olarak Türk insanına düşüyor.

Bakalım neleri hatırlayacak, hangi kanaatlere ulaşacak, nasıl bir değerlendirme yapacaksınız?

Gayret bizden tevfik elbette O'ndandır.

Bulgurlu, 6 Aralık 2023

İSMAİL KARA